

Dr. TÓTH-GLEMBÁ Klára

· a politikai tudományok doktora, Tartományi Felsőoktatási és Tudományos Kutatásügyi Titkárság, tanácsos, Újvidék
· klara.glemba@gmail.com

GONDOLATOK A KULTURÁLIS INTELLIGENCIA ÉS A NÉPHAGYOMÁNY KAPCSOLATÁRÓL

Reflections on the Relation of Cultural Intelligence and Folklore

Razmišljanja o odnosu kulturne inteligencije i narodne tradicije

A kultúra fogalma a legismertebb, legelterjedtebb és legközkedveltebb fogalmak egyike, azt a látszatot kelti, hogy nagyon jól ismert fogalomról van szó, szinte mindenki mindenhol alkalmazhatja, használhatja, elemezheti, véleményt mondhat róla a saját szemszögéből. Épp ebből az okból kifolyólag igényel nagyobb odafigyelést, mert a nagy általánosításban elkallódhat az igazi jelentése. Amikor a kultúráról beszélünk, mindenekelőtt a kapcsolatokat hangsúlyozzuk ember és ember, ember és természet, valamint egyén és közösség között. Ebből a kapcsolatrendszerből kiindulva megfigyelhetünk interkulturális jelenséget (különböző kultúrák kapcsolatba kerülnek egymással), majd multikulturális társadalmakat is definiálhatunk. Ha tovább kutatjuk a témát, akkor a vajdasági multikulturális társadalmat, amelyben a különböző kulturális, vallási és nemzeti identitással rendelkező emberek élnek együtt, könnyűszerrel beazonosíthatjuk azt a bonyolult kapcsolatrendszert, amely működésére a kulturális intelligencia ad választ. A kulturális intelligencia újonnan megjelent fogalom, amely a globális gazdasági és politikai változások időszakában figyelhető meg. A különféle élethelyzetekben – munkahelyi kapcsolatokban, a hivatalos ügyek intézése során – a kulturális intelligencia hiánya gondokat okozhat, kellemetlen szituációkat teremthet, amelyből az egyik vagy a másik, vagy mindkét fél tévesen értelmezheti a kialakult helyzetet. Ezért a kulturális intelligencia nemcsak a kultúrák megismerésének szükségességét látja fontosnak, hanem azok helyes és emberhez szabott alkalmazását, keresi azokat a tényezőket, környezeti kihívásokat, amelyek hatással vannak az emberi kapcsolatokra, valamint, hogyan lehet ezeket a kapcsolatokat konfliktusmentesen kezelni. A vajdasági többnemzeti-

ségű kulturális közegben még jobban nyomon követhető a kulturális intelligencia, amelyben szinte lételemként jelenik meg a saját, de ugyanakkor a többségi nemzet kultúrájának ismerete és helyes alkalmazása. Hogy hogyan tud egy ilyen bonyolult kapcsolatrendszer konfliktusmentesen működni, arra a kulturális intelligencia ad választ. A tanulmány vajdasági példákon keresztül keresi és elemzi, vajon tetten érhető-e a kulturális intelligencia a néphagyományban, milyen szerepet kap a közösség életében az egymás hagyományának, szokásainak megismerése, majd az ebből kialakult kapcsolatokat, hogy a különböző kultúrájú emberek viszonya ne sérüljön, hogyan lehet konfliktusmentesen kezelni.

Kulcsszavak: kulturális intelligencia, multikulturális, néphagyomány, szokások, kisebbség

A kulturális intelligencia a multikulturális közösségekben jellemző emberi kapcsolatok megértésével, a kialakult értékek tanulmányozásával, szerepével és jelentőségével foglalkozik.

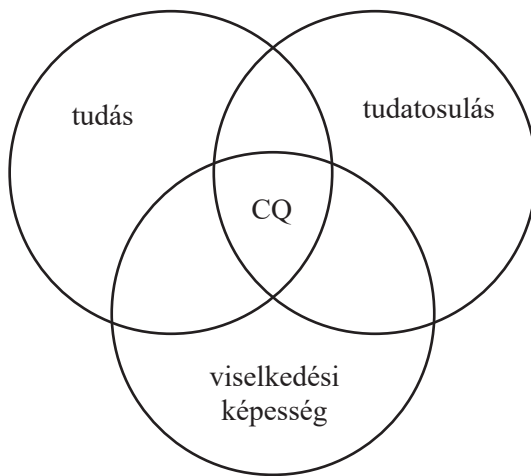
Újonnan megjelent fogalom, a 21. század szülöttje. Nemcsak a kultúrák megismerését és annak szükségességét látja elő, hanem azok helyes és emberhez szabott alkalmazását is. A különféle élethelyzetekben a kulturális intelligencia hiánya gondokat okoz, kellemetlen szituációk alakulhatnak ki.

A kulturális intelligencia fogalma 1997-ben jelen meg, amikor is Soon Ang addig egy nem definiált munkahelyi jelenséget figyelt meg – a jó képesítésű munkaerő nemigen tudott egymással dolgozni, folyamatosan konfliktusba keveredtek, és a munkájuk sem volt eredményes (GARAMVÖLGYI–RUDNÁK 2015: 115). Megoldást keresve jutott el más kutatókkal (közgazdászokkal, jogászokkal, pszichológusokkal, menedzserekkel és más társadalomkutatókkal) együtt a kulturális intelligencia fogalmának megalapozásához, amely segítségével magyarázatot tudott adni a jelenségre. A fogalmat CQ-val jelölik, de megkülönböztetünk még érzelmi – EQ és értelmi – IQ intelligenciát is. A témával foglalkozott még David Livermore, Linn Van Dyne, Thomas Rockstuhl, Elaine Mosakowski, valamint David C. Thomas és Kerr Inkson, a magyarországi kutatók közül pedig Garamvölgyi Judit és Rudnák Ildikó neve említhető (TÓTH-GLEMBÁ 2016: 180).

A kulturális intelligencia annak a fokmérője, hogy hogyan tud valaki más kulturális közegben más kultúrájú emberekkel együttműködni, valamint, hogyan tud alkalmazkodni az eltérő kultúrákban. Szinte magától adódott annak szükségessége, hogy a jelenséget vajdasági viszonylatokban is vizsgáljam, választ keresve azokra a helyzetekre, amelyeket eddig nem értelmeztek, vagy tévesen lettek értelmezve, s ezáltal konfliktusokat idézhetnek elő. Vajdasági viszonylatban úttörő tanulmányként jelent meg 2016-ban az

általam közzétett elemzés, amelyet David Thomas és Kerr Inkson kutatásán keresztül elemeztem, majd ezt átvetítettem a szórványmagyarság kapcsolatrendszerében megtalálható viszonyokra. Ez a tanulmány második alkalom és lehetőség arra, hogy e fogalom segítségével megpróbálják válaszolni a magától adódó kérdésre, vajon tetten érhető-e a kulturális intelligencia a néphagyományban, milyen szerepet kap a közösség kapcsolatában a kultúra keretén belül az egymás hagyományának, szokásainak megismerése, és ez milyen szerepet játszik Vajdaság multikulturális színterén.

A kulturális intelligencia (CQ) egyben válasz a globális gazdasági és politikai változásokra is. Szorosan kapcsolódik az értelmi (IQ) és az érzelmi intelligenciához is (EQ). A kutatások során felismerhetünk még szociális, gyakorlati, párválasztási és társas intelligenciát is. A kulturális intelligencia komponensei a tudás, a tudatosulás és a viselkedési képesség (THOMAS–INKSON 2011: 30).

*A kulturális intelligencia komponensei
(Forrás: Thomas & Inkson 2011)*

Mindhárom komponens egymásra kölcsönhatást gyakorol, és egyik sem létezhet a másik nélkül. Annak érdekében, hogy a kulturális intelligencia megvalósuljon, szükség van arra, hogy tudomást szerezzünk a másik kultúráról, tudatosítsuk azt, és általa az adott helyzetben a saját viselkedésünket sikeressé tegyük (THOMAS–INKSON 2011: 36). Mindhárom komponens együttes hatásával tud csak az ember alkalmazkodni és viselkedni. Ha valamelyik komponens kimarad, akkor már nem tud kifejezésre jutni a kulturális intelligencia.

A vajdasági többnemzetiségű kulturális közegben még jobban nyomon követhető a kulturális intelligencia, amelyben szükségszerűen jelenik meg a saját, de ugyanakkor a többségi nemzet kultúrájának ismerete és helyes alkalmazása is. Mivel a kultúra folyamatosan változik, ahogy a szükségletek is változnak, úgy módosul lassan a kulturális alkalmazkodás is (ANDORKA 2002: 488), fölöttébb szükséges, hogy a bonyolult kapcsolatrendszer, amely a változó kulturális szükségletekből adódik, konfliktusmentesen, gördülékenyen működjön. A kulturális intelligencia által felfedett komponensek segítségével tudunk helyesen viszonyulni a kialakult helyzethez.

Vajdasági viszonylatban több területen is megfigyelhető a kulturális intelligencia megnyilvánulása: a munkaadó és munkavállaló viszonyában, a munkatársak egymás közötti kapcsolatában, a többség és kisebbség kapcsolatában (hivatali esetpélda, hagyományok ápolása), a kisebbségek saját keretein belül (szórvány és tömb viszonylatban), valamint a kisebbségek egymás közötti kapcsolatában is (TÓTH-GLEMBÁ 2016: 182). Jelen tanulmány a kulturális intelligencia és a néphagyomány kapcsolatában a kisebbség – többség, valamint a kisebbség önmagához való viszonyulását fejtegeti és mutatja be a terepen felfedett példákon keresztül.

A multikulturális Vajdaságban az eddigi ismereteink szerint 26 nemzetiség él, amelyből kifolyólag feltételezhető, hogy többé-kevésbé ismerhetik egymás kultúráját, szokásait, hagyományait, kialakulhatott már az a kép, amely fontos szerepet játszik az egymás elfogadásában, megismerésében (TÓTH-GLEMBÁ 2014: 141–150), azzal a feltétellel, hogy az egyénben a saját hagyományokról szóló ismeretek is tudatosultak. Ha netalán ez nem történik meg, akkor a kultúráköziség válságáról beszélhetünk, amely azzal a veszéllyel jár, hogy eltűnnek azok az értékek és igények, amelyek ennek a régióknak sok évtizeden keresztül a védjegye volt (uo.).

A terepen számos esemény, jelenség támaszthatja alá a CQ szükségességét, mint amilyenek a szórványban megszervezett szemlék alkalmával bemutatott hagyományápolás, amelynek ékes példája a megtörtént esetek közül a következő: farsang közeledtével a hagyományos farsangi tuskóhúzás szokásának felelevenítése nem érte el a kívánt hatást, mivel a többséghez tartozó értékelőbizottság nemigen értette a tuskóhúzás jelentőségét, elmarasztalóan ecsetelte annak helyét a színpadon, a láncot, a kifordított bundát és egyéb kelléket. A kulturális intelligencia birtokában azonban már felismerhették volna a kisebbségek hagyományait ezen a vidéken. Ha az tudatosult is volna a zsűri tagjaiban, akkor viselkedni is tudtak volna a véleménynyilvánítás alkalmával.

A saját népi hagyományok megismerése kelti fel az érdeklődést a más nemzetek műveltsége iránt, és egymás megismerését szolgálják (ANDRÁS-

FALVY 2017: 16), ezért nagyon fontos ismerni azt a hagyatékot, amelyet örökségbe hagytak ránk. A saját kultúránk megnyilvánulására is átvihetők a kulturális intelligencia kompetenciái: a hagyományaink ismerete, tudása, majd annak tudatosulása révén alakul ki a viselkedési képességünk. Kodály szerint a néphagyomány az a kapu, amelyen mindenki betekinthez a másik nép műveltségének kertjébe. A kulturális intelligencia szemszögéből egyáltalán nem mellékes, milyen az a kép, milyen elemekből áll össze, ami az idegen elé tárul. Azokban a régiókban, ahol a magyarság szórványban él, kisebbségben van, a kisebbségi kultúrára erős hatást gyakorolhat a többségi nemzet kultúrája. A kisebbségi kultúra érzékenyebb, számbeliségéből kifolyólag is kevesebben vannak azok, akik számon tartják, ezért hagyománya is sérülékenyebb lehet. Sok esetben félelem is vegyül hozzá, hisz a „kisebbségi” szócska alkalmazása is már bizonytalanságot kelthet, hogy nemcsak számbelileg nyújt kevesebbet, hanem jogok szemszögéből is (APPADURAI 2008: 58).

A kulturális intelligencia tekintetében a hagyományok ismerete éppolyan fontos a kisebbség és a többség viszonyában, mint fordítva. Annak ellenére, hogy a hagyomány is változó, mint ahogyan a társadalom is változik, s hogy minden nemzedék tesz hozzá a saját megváltozott életviteléből, új szokások alakulnak ki, mégis megmaradt az a szál, amely segítségével felismerhető, nyomon követhető a magyarság néphagyománya, és amely segítségével megkülönböztethető a másik nép hagyományától. Hogy mitől és mikor lesz valami hagyományos, ápolni kell-e a hagyományt vagy megélni, egy másik tanulmány témája lehetne.

A hagyományápolás tere való kivonultatása és bemutatása olyan környezetben, amelyben azon nép kultúrája kisebbségben van, abban az igyekezetben, hogy minél nagyobb publikumot toborozzon össze, minél érdekesebb és vonzóbb legyen, a kulturális intelligencia hiányában, ferde tükörképet mutathat. A kirakatrendezvények „hagyományos” megjelölése sok esetben buktató és félrevezető információkat produkál: a „hagyományos” disznótör sem mutatható be hagyományos módon utcai feltételek mellett, de a „hagyományos” húsvéti locsolkodás sem fedi teljesen az igazságot, ha a leányok locsolására szánt vizet műanyag flakonokból permetezik szét. A hagyományos bánáti lakodalmas szokásokat hirdető plakátokon eltévedt a kalotaszegi vagy más tájegység népviseletében tündöklő férfi. A piros és fehér csizmás, rövid szoknyás attraktív magyar lányokról alkotott kép sem képviselheti igazán azt a becses kincset, amelyet őseink hagyományként hagytak ránk. Még akkor sem szerencsés választás, ha az újonnan választott népviselet sokkal szembeűnőbb, ékeesebb és hívogatóbb, mint az, amelyik a régi, szegényebb paraszti világból eredt. Az új tömegkultúrának pedig akkor

is a múlt néphagyományában kell gyökereznie, mint évezredek alatt kialakított szellemi tőkén, melyből a nép szegénységében, szerény lehetőségei közt is, egyszerűségében is tökéletes remekműveket alkotott (ANDRÁSFALVY 2017: 6). Andrásfalvy szellemében gondolkodva, különösen hajlamosak vagyunk úgy építeni az újat, hogy a régit leromboljuk (uo.), de a régi nem ismerése, vagy netalán tudatos mellőzése is éppolyan károkat okoz, mint a rombolás. Szerencsésebb megoldásként vetődik fel az a szülőföld ismeretéről szóló, már meglevő gyűjtemények felhasználása, amely időben és térben is megfogalmazta a hagyományt, ennek hiányában pedig a felkutatása és leírása. Ennek segítségével nem csak megtanuljuk és tudatosul bennünk a kultúránk és annak keretén belül a hagyományunk, hanem kiépül a viselkedési képességünk is, felismerjük a saját kultúránkat, és felismerjük az asszimilációs mozzanatokot is. Különösen szembetűnők a szórványban azok a szokások, amelyek a többségi nemzet hagyományából lopták be magukat a szórványban élő kisebbségi hagyományokba, szokásokba. Temetkezések alkalmával mindjobban észrevehető már a magyar ember sírján is elhelyezett kedvenc étel, ital, cukorkák, a virrasztásra italt és kávé vizsnek a gyászoló családnak, karácsonykor feldíszített, termékenység szimbólumával tarkított sírok, de a halottak napja és mindenszentek alkalmával is vásári hangulat uralkodik a temetők bejáratánál, cukorkát, édességet, sőt néha még rostonsültet is kínálnak a kegyeletüket leróni vágyó megemlékezőknek. Gyakori eset a lábhoz került fejfa csak azért, mert a mellette levő sír pravoszláv vallási szertartás szerint lett kialakítva. Mindez alátámasztja azt az állítást, miszerint a nem tudás felülírja a viselkedési képességünket az adott helyzetben, környezetben. Annak ellenére, hogy az asszimiláció mozzanatai is felismerhetők, abban a pillanatban, amikor megjelent a kulturális intelligencia fogalma, az asszimiláció már átértékelésre szorul, és inkább a tudatlanság, a nem tudatosulás és a viselkedési képtelenség dominál.

A kulturális intelligencia elsajátítható, fejleszthető, tudással, olvasással, érdeklődéssel, tanulással, amelyekkel képesek leszünk más kultúrákat megismerni, megérteni, a hagyományait és értékrendjeit tiszteletbe tartani, de ugyanúgy lételem a saját kultúránkon belüli hagyományunk ismerete is.

IRODALOM

- ANDORKA Rudolf 2002. *Bevezetés a szociológiába*. Osiris, Budapest
- ANDRÁSFALVY Bertalan. <http://www.karpatmedence.net/tarsadalomneprajz/elvi-kerdesek/885-mit-jelenthet-a-nephagyomany-a-jov-mveltsegeben> (2018. 05. 25.)
- APPADURAI, Arjun 2008. *Strah od malih brojeva*. XX vek, Beograd
- THOMAS, David C.–INKSON, Kerr 2011. *Kulturna inteligencija*. Clio, Beograd

TÓTH-GLEMBÁ Klára 2014. *A szerb magyarságkép a Vajdaságban a történelem tankönyvek és tanulmányok tükrében*. In: Kulturális identitás és alteritás az időben. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete kiadása. ISSN 2060-9213, ISBN 978-963-473-631-8. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, 141–150.

TÓTH-GLEMBÁ Klára. <http://magister.uns.ac.rs/A-magyar-tannyelvu-tanitokepzo-kar-2016-os-tudomanyos-konferenciainak-tanulmanygyujtemenye/kiadvany/107/#>. WDwVPM5HWaA.facebook, ISBN 978-86-87095-71-7, 180–186.

Reflections on the Relation of Cultural Intelligence and Folklore

The term culture is one of the best-known, most common and most widely used concepts which creates an illusion of its general intelligibility and comprehensiveness: everyone can use it, say an opinion about it, analyze from its own angle of research. For that reason the term culture requires more attention, because in generalizations the true meaning can be ignored. When exploring the notion of culture, we primarily consider social relationships, an individual's attitude towards another individual, an individual's relationship to nature, but also an individual's relationship with the community. Starting from this connection system we can observe an intercultural phenomenon (the encounter of different cultures) and then we can define multicultural societies too. If we continue to look at the subject – the multicultural society in Vojvodina – where people with different cultural, religious and ethnic identities live together, we can easily identify the complicated system of relationships to which cultural intelligence gives proper answers. Cultural intelligence is a new concept that can be observed in times of global economic and political change. In a variety of life situations – in the workplace, in the handling of official affairs – the lack of cultural intelligence can cause problems, create unpleasant situations from which one or the other side or both may mistakenly interpret the situation. Therefore, cultural intelligence requires not only the need to understand different cultures, but also their correct and humane application, looks for factors, environmental challenges that affect human relationships and for a way how to deal with challenges without conflicts. In the multiethnic cultural milieu of Vojvodina cultural intelligence can be traced even further, where the knowledge and proper interpretation of the culture of the major ethnicity, as well as of its own, have a great importance. Cultural intelligence gives an answer to the question how can such a complicated network of relationships work in a non-conflict way. Through the example of Vojvodina the study seeks and analyzes whether cultural intelligence can be found in folk traditions, what kind of effect the knowledge of different cultures, traditions and customs

could have on the community and could these kind of established relationships lead to conflict-free communications.

Key words: cultural intelligence, multiculturalism, folklore, customs, minorities

Razmišljanja o odnosu kulturne inteligencije i narodne tradicije

Pojam kulture je jedan od najpoznatijih, najrasprostranjenijih pojmova koji stvara privid njegove opšte poznatosti i sveobuhvatnosti, svako može da ga koristi, saopštava mišljenje o njemu, analizira ga iz sopstvenog ugla istraživanja. Upravo iz ovih razloga postoji opasnost od preterane i neadekvatne upotrebe istog. Prilikom istraživanja pojma kulture, prvenstveno posmatramo društvene odnose, pojedinca prema drugom pojedincu, odnos pojedinca prema prirodi, ali i odnos pojedinca prema zajednici. Sa pojavom interkulturalnosti (susret različitih kultura) zatim nastankom multikulturnih društava, primećujemo različite, veoma komplikovane ljudske odnose koji često mogu da dovedu do konflikta. Kulturna inteligencija daje odgovor na pitanje na koji način mogu ljudi različitih identiteta i kultura da žive i rade zajedno. Kulturna inteligencija je novonastali pojam koji daje odgovore na globalne društvene, privredne i političke promene. U različitim društvenim situacijama, kao što su radna mesta sa zaposlenicima različitog porekla, svakodnevni kontakti ljudi sa predstavnicima državnih organa, nedostatak kulturne inteligencije može da dovede do neprijatnih situacija i konflikata. Zbog toga je od ključne važnosti posedovanje kulturne inteligencije, što osim poznavanja sopstvene kulture i tradicije podrazumeva i poznavanje kulture naroda sa kojima smo u interakciji. Veštinu prilagođavanja drugačijim kulturama u multikulturnom društvu zovemo kulturnom inteligencijom. Vojvođansko multikulturno društvo je izuzetno dobro tlo za posmatranje kulturne inteligencije. U cilju uspešnijeg poslovanja, saradnje i svakodnevnog kontakata sa ljudima različitih kultura, potrebno je prvenstveno poznavanje svoje sopstvene kulture (a u okviru nje i tradicije) da bismo shvatili kulturne razlike koje oblikuju ponašanja ljudi. Na ovaj način se stiče veština savremenog društva – kulturna inteligencija. U ovom radu pokušavamo da pronademo prepoznatljive elemente kulturne inteligencije i tradicije u društvenom životu vojvođanskih Mađara, da odgovorimo na dilemu da li uzajamno poznavanje kultura, a u okviru nje i tradicije, utiče na društveni život zajednice, zatim, kako mogu ovako nastali odnosi, koji se temelje na različitim kulturama, da funkcionišu bez konflikata između ljudi i bez narušavanja društvenih odnosa.

Ključne reči: kulturna inteligencija, multikulturalnost, narodna tradicija, običaji, manjine

Beérkezés időpontja: 2018. 05. 28.

Elfogadás időpontja: 2018. 07. 05.

